

Piotr Latawiec

Pamiętnikarze z czasów panowania Augusta III Sasa

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 1/1, 109-124

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIOTR LATAWIEC

PAMIĘTNIKARZE Z CZASÓW PANOWANIA AUGUSTA III SASA

Wstęp

Literatura pamiętnikarska, choć szeroko i często wykorzystywana przez historyków, nie należy do pierwszorzędnych źródeł historycznych. Głównymi źródłami do odtworzenia dawnych dziejów są źródła dokumentalne, następnie aktowe, dopiero na dalszym miejscu – opisowe i pamiętnikarskie. Pamiętniki i wszelkiego rodzaju wspomnienia przynoszą historykowi to, czego nigdy nie znajdzie on w dokumentach, ani w aktach wydanych przez takie czy inne urzędy. Mamy na myśli szereg drobnych spostrzeżeń, odsłonięcie tła spraw, ocenę wypadków i ludzi przez współczesnego obserwatora. Wprawdzie są to często sądy bardzo subiektywne i muszą być konfrontowane z innymi źródłami, ale generalnie rzecz ujmując, pamiętniki niosą tyle materiału faktograficznego, że chociaż – jak już wspomniano – są źródłem drugorzędnym, a może nawet trzeciorzędnym, to jednak muszą być przez historyków doceniane i wykorzystane.

Edward Maliszewski¹ sporządził bibliografię ważniejszych wspomnień i wydał ją drukiem w 1928 roku, aby ułatwić nauce historycznej dotarcie do istniejących pamiętników. Oczywiście, tylko w drobnej mierze uwzględnił pamiętniki rękopiśmienne – te ostatnie, a przynajmniej ważniejsze z nich, są wydawane raz po raz przez różnych uczonych – i jak sam zaznaczył w przedmowie – z pamiętników drukowanych zarejestrował najważniejsze².

Kim byli pamiętnikarze tego okresu?

Wszyscy oni znali czasy Augusta III-go z autopsji, ale jedni pisali swoje wspomnienia na bieżąco, inni zaś w późnej starości; jedni

¹ E. Maliszewski: *Bibliografia pamiętników polskich i Polski dotyczących*. Warszawa 1928.

² S. Wasylewski: *Dopelnienie bibliografii pamiętników W. Maliszewskiego*. Ruch Literacki. R.6:1931, s. 309-310; R.7:1932, s.27-30, 61-62, 119-123, 149-152. Por. też: J. Szyppek: *Bibliografia polskich pamiętników do 1964 r.* Wrocław 1976; por. A. Cieński: *Pamiętnikarstwo polskie XVIII wieku*. Wrocław 1981.

tworzyli je z własnej chęci i zamiłowania, drudzy – na zamówienie; jedni stali w hierarchii społecznej wysoko, drudzy nie wyróżniali się niczym szczególnym.

Z tej też racji dokładność, szerokość horyzontów, jak i wiarygodność ich prac jest różna.

Przytoczymy obecnie w porządku alfabetycznym sylwetki pamiętnikarzy czasów saskich, których zapiski dotrwały do czasów obecnych.

Sylwetki pamiętnikarzy

Pamiętnikarzy z czasów Augusta III-go można grupować według różnych kryteriów:

- a) na pamiętnikarzy duchownych (Bagiński, Boskovic, Dembowski, Kitowicz, Kołłątaj, Konarscy, Łubieńscy, Płaczkiewicz) i świeckich (Boreyko, Chapelle, Jakubowski, Jabłonowski, Karwowski, Leszczyński, Łopaciński, Matuszewicz, Moszczeński, Potocki, Radziwiłł, Rzewuscy, Schlemüller, Wolski, autorzy anonimowi);
- b) na pamiętnikarzy rekrutujących się z najwyższych sfer (król Stanisław Leszczyński, królowa Maria Leszczyńska, prymas Łubieński, bp Dembowski) i autorów z klas niższych;
- c) na pamiętnikarzy zajmujących się wielką polityką (Dembowski, Jabłonowski, Kołłątaj, Łubieński, Seweryn Rzewuski) i na takich, których interesowały głównie sprawy życia codziennego (Bagiński, Boreyko, Karwowski, Kitowicz, Łopaciński).

Wśród nich byli Polacy (w większości) i obcokrajowcy (Bosković, Chapelle, Schlemüller). Jednych interesowały wszystkie zagadnienia, łącznie ze sprawami religijnymi, innych zaś – tylko bardzo wąski ich zakres. Pisano wspomnienia w ścisłym tego słowa znaczeniu i z dłuższego okresu czasu, a także opisywano pojedyncze wydarzenia.

Prezentację pamiętnikarzy rozpoczniemy od dominikanina, ks. Wojciecha Bagińskiego (1726-1784). Ojcem jego był Kazimierz, matką – Anna Rutkowska (właścicielka wsi Baginki w pow. brańskim). Do zakonu wstąpił w 1747 roku. W Grodnie odbył nowicjat, filozofię studiował w klasztorze w Dereczynie. Posiadał doktorat teologii, lecz gdzie go zdobył nie wiadomo. Dalsze koleje jego życia nie są znane. Pozostawił dwa dzieła: „*Chorografię czyli opisanie Zmudzi świętej około r. 1780 sporządzone*”, wydaną drukiem przez Józefa Ignacego Kraszewskiego w czasopiśmie „*Athenaeum*”³ oraz „*Księgę dziejów, w której (...) od wstąpienia swego do zakonu S.*

³ Atheneum. R. 4: 1854, s. 135-141.

Dominika w r. 1747 wolnymi od zabaw zakonnych godzinami, unikając próżnowania, tak domowe jak publiczne, godne pamięci ciekawości umieszczają się ad maiorem Dei gloriam". Pracę tę wydał drukiem Eustachy Tyszkiewicz pt. „*Rękopis X. (...) Dominikanina Prowincji Litewskiej*” (Wilno 1854). W pamiętniku swym podał Bagiński biografie wybitniejszych ludzi mu współczesnych, dużo pisał o szlachcie, magnatach, sejmach, a szczególnie jako osoba duchowna o księżach⁴.

Wacław Boreyko (1764-1854) – to kolejny interesujący nas autor. Syn Jana Pawła, cześnika żytomierskiego i Anny z Małyńskich, urodził się w Samostrzałach w pow. łuckim. Po ukończeniu szkoły pijarskiej w Międzyrzeczu, uczył się prawa w Żytomierzu, potem praktykował przy Trybunale Lubelskim. Z województwa kijowskiego jeździł na sejm do Warszawy. W 1789 r. objął majątek Samostrzały. Należał do Komisji porządkującej fundusze edukacyjne na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie, a po śmierci Tadeusza Czackiego i prezesurze Sobańskiego i Czetwertyńskiego został jej prezesem. Na stanowisku tym bardzo się zasłużył dla szkolnictwa w tym rejonie. Założywszy wzorcowy park w Samostrzałach i Wysocuku, zasiał rzadkimi roślinami ogród botaniczny Liceum Krzemienieckie i ogrody w Puławach.

Boreyko napisał „*Pamiętnik o Wołyniu*”, którego część zaginęła u wydawcy M. Grabowskiego, a zachowane fragmenty tenże Grabowski wydał pt.: „*Pamiętnik o obyczajach i zwyczajach*” w pierwszym tomie „*Pamiętników Domowych*”⁵.

Kolejnym pamiętnikarzem tego okresu, którego wspomnienia zostały ogłoszone drukiem, był jezuita Józef Boskovic (1711-1787). Sporządził on dokładny dziariusz podróży ze Stambułu do Polski, odbytej w 1772 r. w orszaku ambasadora angielskiego Jakuba Portera. Dziariusz został ogłoszony drukiem w Lozannie w 1772 roku pt. „*Journal d'un de voyage de Constantinople en Pologne fait a la suite de son excellence Mr. Jag. Porter ambassadeur d'Angleterre par... de la Comp. de Jésus en 1772*” i po raz wtóry w Mediolanie w 1766 r. w tłumaczeniu włoskim „*Giornale di un viaggio da Constantinopoli in Polonia*” (wyd. D. O. Conell)⁶.

Francuz Amand de la Chapelle opublikował swoje wspomnienia „*Memoires de Pologne, contenant ce. qui s'est passe de plus*

⁴ Por.: S. Barącz: *Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce*. T. I. Lwów 1861, s. 79; A. Bar: *Bagiński Wojciech*. W: Pol. Słow. Biogr. T. 1: 1935, s. 216.

⁵ Warszawa 1845, s. 1-73; por. też.: M. Grabowski: *Wstęp do pamiętników o obyczajach W. Boreyki*. Warszawa 1845; H. Hornowska: *Boreyko Wacław*. W: Pol. Słow. Biogr. T. 2: 1936, s. 325-326.

⁶ E. Maliszewski: *Bibliografia...*, s. 67.

remarquable dans ce Royaume depuis la mort du Roi Auguste III, arrivée à Varsovie le premier Février 1737, jusqu' à l'année 1737 (Londres 1739). Tytuł wspomnień sugeruje, iż autor opisał interesującą go sprawę z lat 1733-1737. O pamiętnikarzu tym nikt, poza E. Maliszewskim⁷, nie wspomina. Pomiął go nawet W. Konopczyński, uznany za niezwykle skrzętnego zbieracza wszelkich źródeł tego okresu. Fakt ten może sugerować znikomą wartość naukową „*Mémoires...*” Chapelléa.

Natomiast bardzo dużą wiedzę posiadamy o Antonim Sebastianie Dembowski (1682-1763), bpie plockim, potem kujawskim. Urodzony w Zambrowie na Podlasiu z ojca Floriana, sędziego ziemskiego plockiego i Anny z Ciechanowieckich. Uczył się u jezuitów w Pułtusku, następnie w Warszawie, a po skończeniu edukacji wstąpił do służby kancelaryjnej w ziemstwie w Czersku. Następnie pracował u boku kanclerza w. kor. i bpa warmińskiego Andrzeja Chryzostoma Załuskiego, a wreszcie u podkanclerza kor. Jana Szembeka. Przystąpił do partii saskiej i nie odstąpił Augusta Mocnego po jego abdykacji. Król, wróciwszy na tron wysłał go do różnych misji zagranicznych; nie był jednak Dembowski karierowiczem. Dobro państwa widział w służbie królowi. W wieku 42 lat ożenił się z 14-letnią Salomeą Rupniewską, która jednak po czterech latach niespodziewanie zmarła, osierocając dwóch synów i córkę. W 1727 roku Dembowski został regentem kancelarii kor., a w 1730 roku – referendarzem kor. Był także wybierany posłem na sejmy. Przekonany, że interes Polski leży tylko w powiązaniu z dynastią saską, rozwinął w czasie bezkrólewia po śmierci Augusta II-go szeroką propagandę na rzecz jego syna Augusta III-go. Przeciw Leszczyńskiemu pisał broszury. Zmęczony działalnością kancelaryjną i polityczną, przyjął w 1735 roku niższe święcenia, a mając zapewnione przez króla biskupstwo plockie, zdecydował się na przyjęcie święceń. Konsekrację biskupią otrzymał w 1737 roku. W 1752 r. został przeniesiony na biskupstwo kujawskie. Będąc biskupem czas swój dzielił między zajęcia w diecezji a dwór królewski. Jako senator nigdy nie zaniechał udziału w posiedzeniach sejmu. Dopóki Czartoryscy trzymali z dworem, popierał ich próby reformatorskie. Chętnie pośredniczył w godzeniu zwaśnionych stron. Całe życie zbierał dokumenty historyczne, których użył ks. M. Dogielowi do jego „*Kodeksu dyplomatycznego*”. Tytuł do chwały stanowi jego pamiętnik „*Mémoire sur le gouvernement de Pologne*”, który został wykoń-

⁷ Tamże, s. 67.

czony przy współpracy B. Steinhäusera. Fragmenty tego pamiętnika ogłosiła drukiem Józefa Śmigiełska w „Dzienniku Warszawskim”⁸.

Pamiętniki z czasów Augusta III-go pozostawili także dwaj bracia Jabłonowscy, z których szczególnie Antoni Barnaba (1732-1799)⁹ zaznaczył się w pamiętnikarstwie tego okresu. Był on synem wojewody rawskiego, księcia Stanisława Wincentego i Doroty Broniszówny, wdowie po Janie Radomickim. Kształcił się u swego krewnego, króla Stanisława Leszczyńskiego w Luneville, skąd wrócił w 1748 roku. Jako przeciwnik Czartoryskich, otrzymał od Augusta III-go chorągiew pancerną i dwa starostwa, a dwa inne odkupił od swych stryjów. Będąc posłem na sejm w 1758 r. związał się z Janem Klemensem Branickim. W 1760 r. został marszałkiem Trybunału Koronnego w Piotrkowie i wojewodą poznańskim. W 1762 roku stanął po stronie Brühla, gdy Czartoryscy zaatakowali indygenat jego syna. Wypowiedział się za zniesieniem liberum veto. W konfederacji barskiej wziął udział dopiero w późniejszej jej fazie i w jej interesach wyjeżdżał do Wiednia i do Wenecji. Przy tej okazji starał się dla siebie o obywatelstwo francuskie. Należał do delegacji traktującej z trzema ambasadorami w sprawie pierwszego rozbioru Polski, a potem wszedł do Rady Nieustającej. W 1782 r. został kasztelanem krakowskim. W Sejmie Czteroletnim należał do Stronnictwa Patriotycznego i potem do zwolenników Konstytucji majowej. Przystąpił też do Powstania Kościuszkowskiego. Zmarł w Warszawie. Swój pamiętnik¹⁰ pisał w latach 1768-1797. Przeszość rekonstruował w nim z pamięci.

Wojciech Jakubowski (1712-1784) nie napisał właściwych pamiętników, lecz tylko wydaną częściowo jego korespondencję z Janem Klemensem Branickim, którą E. Maliszewski zakwalifikował do wspomnień. Pochodził z woj. krakowskiego i był synem neofity Franciszka i Heleny z Rupniewskich. Uczył się u jezuitów we Lwowie, bawił też u króla Leszczyńskiego. Wstąpił do francuskiego pułku kawalerii Royal-Pologne. Brał udział w polskiej wojnie sukcesyjnej, potem był częstym gościem w Luneville u króla Leszczyńskiego. Protekcja królowej Marii Leszczyńskiej otworzyła mu drogę do Wersalu i do łask Ludwika XV-tego. Dosłużył się stopnia pułkownika i tytułu barona. Pracował w dyplomacji francuskiej, z ramienia której był w Dreźnie, a potem w Białymstoku u Branic-

⁸ Dziennik Warszawski. R. 1864, nr 253-255; zob. J. Koceniak: *Antoni Sebastian Dembowski biskup włocławski i pomorski. Sylwetka z czasów saskich*. Warszawa 1953; W. K o n o p c z y Ń s k i: *Dembowski Antoni Sebastian* n: Pol. Słow. Biogr. T.5: 1939/1946, s. 83-85.

⁹ Zob. H. W e r e s z y c k a: *Jabłonowski Antoni Barnaba*. W: Pol. Słow. Biogr. T. 10: 1962/64, s. 216-218.

¹⁰ A. J a b ł o n o w s k i: *Pamiętnik Księcia Antoniego Jabłonowskiego kasztelana krakowskiego*. Wyd. A. B i e l o w s k i. Lwów 1875.

kiego, prowadząc układy Wersalu z polską partią profrancuską. Towarzyszył Jerzemu Mniszchowi w poselstwie do Stambułu. Pozostając w kontaktach z Branickim, był, po odwołaniu w 1764 r. francuskiego ambasadora z Warszawy, nieoficjalnym francuskim charge d'affaire. Od 1773 r. do śmierci był francuskim rezydentem i prowadził korespondencję z Paryżem. Został generałem, a w 1780 r. marszałkiem polnym francuskim. Czynn timer uczestniczył w obiadach czwartkowych u króla Stanisława Augusta.

Na szczególną uwagę zasługuje jego twórczość literacka i bardzo bogata korespondencja polityczna francuska i polska. Część z niej pt.: „*Listy do Jana Klemensa Branickiego w. Hetmana koronnego z lat 1758-1771*” przygotował do druku J. Bartoszewicz, a wydał J. Janicki w „Bibliotece Ord. Krasieńskich. Muzeum K. Świdzińskiego (t.7: 1882)”¹¹.

Niewiele wiemy o Franciszku Karwowskim, autorze „*Pamiętnika*” ukończonego w 1760 r., a w niewielkim fragmencie wydrukowanym przez Eustachego Hleniusza (Iwanowskiego) w książce pt.: „*Wspomnienia lat minionych*”¹². Autora tego poznajemy jako starszaka mieszkającego u proboszcza i dziekana w Makarowie pod Kijowem. Miał on zwyczaj opowiadać bratankom proboszcza Rościszewskiego o czasach, które przeżył. Pisząc swe pamiętniki korzystał z bliżej nieokreślonego archiwum.

Najsłynniejszym pamiętnikarzem z czasów Augusta III-go jest bezsprzecznie ks. Jędrzej Kitowicz (1728-1804)¹³. Niewiele wiemy o jego młodości, nie wiadomo nawet, czy był szlachcicem, czy też należał do stanu mieszczańskiego. Za jego szlacheckim pochodzeniem opowiadali się: W. Konopczyński, T. Mikulski, M. Morełowski, A. Zajaczkowski, natomiast za mieszczańskim: S. Krzeźmiński, R. Pollak, H. Barycz, W. Czaplinski, W. Dworzaczek i ci ostatni mają chyba rację. Kitowicz urodził się w Wielkopolsce, a do szkoły uczęszczał w Warszawie. Nie wiadomo jedynie, czy była to szkoła jezuitów, czy pijarów. Skończywszy edukację na retoryce, podjął służbę dworską u pisarza w. kor. i opata lubińskiego Michała Lipskiego. Pobyt na dworze Lipskiego ukształtował poglądy Kitowicza i jego indywidualność. Zaprzyjaźnił się z benedyktynami z Lubini. Około 1768 r. przystał do konfederatów barskich służących u Ignacego Malczewskiego, Antoniego Marawskiego i Józefa Zarem-

¹¹ Zob. E. Aleksandrowska: *Jakubowski Wojciech*. W: Pol. Słow. Biogr. T. 10: 1962/64, s. 396-397.

¹² T. I. Kraków 1876, s. 345-348.

¹³ P. Matusewska: *Kitowicz Jędrzej*. W: Pol. Słow. Biogr. T.12: 1966/1967, s. 525-527; zob. też: H. Barycz: *Jędrzej Kitowicz – pamiętnikarz, powieściopisarz, historyk?* Przegląd Humanist. R. 7: 1963 nr 2, s. 15-34; Nowy Korbut. T.5, s. 109-112.

by. Przy tym ostatnim był sekretarzem. W 1771 r. wstąpił do seminarium misjonarzy w Warszawie, a po uzyskaniu dyspensy z Rzymu został księdzem przed 1778 r. w diecezji wrocławskiej. W 1781 roku otrzymał probostwo w pow. rawskim. Pod koniec życia wstąpił do kapituły kolegiackiej w Kaliszu. Przez kilka lat pozostawał w służbie bpa Antoniego Ostrowskiego.

Wyczulony od młodości na sprawy publiczne, obdarzony niezwykłą inteligencją i spostrzegawczością, napisał dwie bardzo wartościowe prace: „*Pamiętniki*” i „*Opis obyczajów za panowania Augusta III*”. Szczególnie cenna jest druga, która do dnia dzisiejszego stanowi główne źródło wiedzy na temat wewnętrznych stosunków panujących za czasów trzeciego Sasa. Ocena wartości „*Pamiętników*” Kitowicza różnie się kształtuje, niemniej jednak ogół historyków wysoko je ceni, mimo zawartych w nich nieścisłości.

W przeciwieństwie do Kitowicza ks. Hugo Kołłątaj (1750-1812) zyskał sławę nie jako pamiętnikarz, lecz głównie jako maż stanu, reformator oświaty i pisarz polityczny. Urodził się w Dederkałach na Wołyniu jako syn Antoniego – podczaszego mścisławskiego i Marianny z Mierzeńskich. Do szkoły uczęszczał w Pińczowie, a w latach 1761-1768 kształcił się w Uniwersytecie Krakowskim. Następnie odbył studia prawnicze w Wiedniu (1770-1772) oraz w Neapolu i Rzymie (1772-1774), gdzie uzyskał doktorat z prawa i teologii. W Rzymie wystarał się o prowizję papieską na kanonię krakowską, którą objął w 1775 r. W tym samym roku przyjął święcenia kapłańskie. Po powrocie do kraju zamieszkał w Warszawie, gdzie zaprzyjaźnił się z bratem króla, bpem Michałem Poniatowskim. Podjął pracę w Towarzystwie Ksiąg Elementarnych oraz w Komisji Edukacji Narodowej. Z ramienia tej ostatniej przeprowadził reformę krakowskiego Gimnazjum Nowodworskiego w 1777 r., a w latach 1778-1789 – Akademii Krakowskiej. W 1782 r. został wybrany rektorem Szkoły Głównej Koronnej i pełnił ten urząd do 1786 r. W latach 1779-1785 uzyskał probostwa w Krzyżanowicach, Mielcu, Pińczowie, Koniuszy. W 1786 r. powrócił do Warszawy, gdzie objął urząd referendarza litewskiego i rozwinął szeroką działalność polityczną z ramienia Stronnictwa Patriotycznego. Był jednym z głównych inspiratorów reformatorskich, współzałożycielem słynnej „*Kuźnicy*” oraz współtwórcą Konstytucji Majowej. W 1791 roku został powołany na urząd podkanclerza koronnego. Po przystaniu króla do Targowicy, wyjechał do Drezna, gdzie wraz z innymi przygotowywał powstanie. Był współautorem uniwersału połanieckiego. Po upadku Powstania Kościuszkowskiego, zbiegł do Galicji, gdzie został aresztowany. W więzieniach w Ołomuńcu i w Josephstadt przesiedział do końca 1802 r., zwolniony dzięki staraniom księcia Adama Czartorys-

kiego. Lata 1802-1806 spędził na Wołyniu, pomagając Tadeuszowi Czackiemu w organizacji szkolnictwa, w tym także Liceum Krzemienieckiego. W latach 1807-1808 znajdował się pod ścisłym nadzorem policji rosyjskiej. Za czasów Księstwa Warszawskiego usiłował wrócić do życia politycznego, jednakże z powodu okazywanej mu niechęci musiał pozostać na boku. Udało mu się jedynie przeprowadzić w latach 1809-1810 z ramienia Izby Edukacji drugą reformę Uniwersytetu Krakowskiego. Ostatnie lata spędził w Warszawie, gdzie zmarł 21 lutego 1812 roku¹⁴.

Jako czołowy przedstawiciel polskiego Oświecenia, pozostawił rozległą spuściznę literacką z zakresu polityki, ekonomii, historii, socjologii, wychowania i prawa. W swym dorobku twórczym pozostawił też dzieła o charakterze pamiętnikarsko-historycznym: „*Pamiętnik o stanie duchowieństwa katolickiego i innych wyznań w połowie XVIII wieku*” i „*Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III*”. Obie te prace napisał na podstawie panującej za jego czasów opinii, jako, że sam urodzony w 1750 r. nie mógł osobiście być świadkiem opisywanych czasów. Według J. Hulewicza, druga z wymienionych prac powstała w latach 1803-1810. „*Pamiętnik*” ukazał się drukiem w roku 1840, w Poznaniu, wydany przez J.K. Zupańskiego. Obie pozycje wydano razem w Poznaniu w 1881 r., potem w Warszawie w 1905 r., w opracowaniu H. Mościckiego oraz we Wrocławiu w 1953 r., w opracowaniu Hulewicza jako 144 tom pierwszej serii wydawnictwa „Biblioteka Narodowa”.

Kolejnym godnym zainteresowania pamiętnikarzem jest Stanisław Konarski (1700-1773)¹⁵, urodzony w Żarczycach k. Chęcín. Osierocony w dzieciństwie wychował się u brata matki, Antoniego Czerwińskiego. Po ukończeniu szkoły pijarów w Piotrkowie, idąc za przykładem braci, wstąpił do zakonu pijarów w Podolińcu. W 1717 złożył śluby zakonne. Przez następnych kilka lat pracował jako nauczyciel gramatyki i retoryki. Dzięki protekcji wuja bpa poznańskiego J. Tarły studiował w Rzymie w kolegium Nazarenium. Odbył podróże zagraniczne (Francja, Austria, Niemcy, Włochy) i w 1730 r. powrócił do kraju. Zajął się działalnością naukową. W 1739 r. został rektorem kolegium w Warszawie, które to zreformował w oparciu o nowoczesną pedagogikę wieku Oświecenia. W latach 1750-1753 był wizytatorem generalnym pijarów w Polsce. Stanisław Konarski był autorem prac pedagogicznych i politycznych oraz bogatej korespondencji

¹⁴ B. Leśniadorski: *Kollątaj Hugo*. W: Pol. Słow. Biogr. T. 13: 1967/1968 s. 335-346; H.E. Wyczański, R. Żmuda: *Kollątaj Hugo*. W: Słow. Pol. Teol. Kat. T.2: 1982, s. 324-333.

¹⁵ W. Konopczyński: *Stanisław Konarski*. Warszawa 1926. Zob. W. Mura wiec: *Konarski Hieronim Stanisław*. W: Słow. Pol. Teol. Kat. T.2: 1982 s. 335-341.

z braćmi. Fragmenty z listów braci Konarskich zostały zakwalifikowane przez E. Maliszewskiego w jego bibliografii¹⁶ jako wspomnienia pamiętnikarskie. Ekscerpty z listów obejmują lata 1736-1766 i zostały ogłoszone drukiem przez Korotyńskiego.

Do materiałów pamiętnikarskich E. Maliszewski¹⁸ zaliczył także wybór korespondencji Marii Leszczyńskiej (1703-1768), królowej Francji¹⁹. Autorka listów, córka króla polskiego Stanisława Leszczyńskiego i Katarzyny z Opalińskich, opuściła Polskę wraz z rodzicami, po bitwie pod Połtawą, przebywała w Szwecji, Niemczech i w Alzacji. W 1725 r. wyszła za 15-letniego Ludwika XV. Szczęśliwe początkowo małżeństwo przerodziło się w pasmo ciągłych udręk królowej z chwilą, gdy Ludwik XV oddał się wyznadanemu życiu²⁰.

Bardziej obfita spuściznę pamiętnikarską pozostawił ojciec Marii, Stanisław Leszczyński (1677-1766). Wyniesiony na tron polski przez garstkę elektorów pod naciskiem króla szwedzkiego Karola XII-go, przyczynił się do wojny domowej. Uległy Szwedom, pozbawiony przy tym siły militarnej, nie uzyskał popularności wśród szlachty i po klęsce półtawskiej musiał opuścić Polskę, zostawiając tron Augustowi II. Po śmierci Augusta Mocnego, tym razem większością głosów, został ponownie wybrany królem Polski. Jednoczesna elekcja Augusta III-go i interwencja cara rosyjskiego Piotra Wielkiego, zmusiły go znowu do opuszczenia kraju. W zamian za dożywotnie panowanie w Lotaryngii i prawo używania tytułu królewskiego, zrzekł się w 1736 r. tronu polskiego. W rządzeniu Lotaryngią zasłynął jako rozumny i dbały o poddanych władca. Tam też rozwinął ożywioną działalność literacką²¹.

Szczególne znaczenie pamiętnikarskie mają następujące pisma: „*Opis podróży z Gdańska do Kwidzyna (...)* w r. 1774”, wydrukowany w Warszawie w 1824 r.; „*Listy pisane do Józefa Mniszcha marszałka wielkiego koronnego z lat 1733-1734*”, które wydał ks. Sadok Barącz²²; „*Lettres inedites du roi Stanislas duc de Lorraine et de Bar à Jacques Hulin son ministre en cour de France (1733-1766)*” w paryskim wydaniu Piotra Boye’a z 1920 r., oraz „*Correspondance inedite de roi Stanislas duc de Lorraine et de Bar avec les rois de Prusse Frédéric-Guillaume I et Frédéric II (1736)*”, również w wydaniu Boye’a.

¹⁶ E. Maliszewski: *Bibliografia...*, s. 68.

¹⁷ Kronika Rodzinna. R. 19: 1886, s. 10, 44, 75.

¹⁸ E. Maliszewski: *Bibliografia...*, 68.

¹⁹ *Z korespondencji Marii Leszczyńskiej*. Przegląd Polski. T.4: 1887, s. 1-34, 266-300.

²⁰ Zob. E. Rostworowski: *Legends i fakty XVIII w.* Warszawa 1963.

²¹ J. Feldman: *Stanisław Leszczyński*. Warszawa 1959.

²² S. Barącz: *Pamiętnik do dziejów polskich*. Lwów 1855, s.251-255.

Kolejny pamiętnikarz z czasów Augusta III-go, Ignacy Łopaciński (1722-1776) przeszedł do historii również jako dramatopisarz i poseł na sejmy. Urodzony w Łopacinie w woj. mścisławskim, z ojca Leona i matki Reginy Święcickiej, uczył się u jezuitów w Mścisławiu, następnie otarł się o dwór króla Stanisława Leszczyńskiego, gdy ten był w Królewcu. Dalsze nauki pobierał w Wilnie u jezuitów oraz w Warszawie u pijarów. Wraz z bratem, Janem, późniejszym bpem żmudzkiem, towarzyszył sufraganowi wileńskiemu Józefowi Stanisławowi Sapieżę w jego podróży do uzdrowiska w Akwizgranie. W 1746 r. został sędzią surogatem ziemskim mścisławskim, w 1753 – sędzią grodzkim brasławskim, w 1760 i w 1776 r. posłował na sejmy, w 1761 r. został pisarzem skarbowym litewskim i kilkakrotnie pełnił funkcję marszałka w Trybunale Skarbowym Litewskim. Był stronnikiem Radziwiłłów z Nieświeża i dał się wciągnąć do rozgrywek z „Familią”. Zmarł w Wilnie.

Pisał pamiętniki od 1763 roku, lecz tylko ich początkowa część (do 1743 r.) została opublikowana, gdyż reszta zaginęła. Część tę pt.: „*Diariusz życia Ignacego Łopacińskiego*” wydrukowano w Bibliotece Warszawskiej i przedrukowano we lwowskich „Nowinach”²³, a część pt.: „*Podróż JW Jana i Ignacego Łopacińskich z J.O. X-ciem Sapieżą, koadiutorem, za granicą odbyta*” w „Gazecie Codziennej”²⁴.

W czasach Augusta III-go pisał pamiętniki także wysoki dygnitarz kościelny, prymas Władysław Łubieński (1703-1767). Urodził się w Iwanowicach jako syn Macieja, łowczego sieradzkiego i Marianny ze Stokowskich. Kształcił się w kolegium jezuickim w Kaliszu, w Akademii Krakowskiej i prawdopodobnie w Collegium Romanum w Rzymie. Zwiedził Włochy, Francję, Holandię, Belgię, Niemcy. Święcenia kapłańskie przyjął w 1727 r. Otrzymał kanonię gnieźnieńską, scholasterię krakowską, kolegiacką prałaturę infułacką i probostwo w Łasku oraz opactwo komendataryjne w Paradyżu. Na sejmie konwokacyjnym w 1733 r., gdzie był posłem z kapituły krakowskiej, opowiedział się za kandydaturą Augusta III-go. Odtąd związał się z dynastią Wettinów i stale przebywał na dworze w Dreźnie. W 1740 r. został pisarzem wielkim koronnym, a w 1758 r. otrzymał arcybiskupstwo lwowskie, z którego w rok później został przeniesiony na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Jako biskup starał się być dobrym pasterzem. W 1761 r. wydał dla archidiecezji metropolitalnej gnieźnieńskiej tak w duchownym, jako świeckim stanie będących”, będący

²³ Biblioteka Warszawska. R.15: 1855, t. 3., s. 395-425; Nowiny.T. 1: 1855, s. 11-121.

²⁴ Gazeta Codzienna. R. 1856 nr 343, 344; R. 1857 nr 2,4,13,14.

podręcznikiem teologii pastoralnej. Politykiem był jednak przeciętnym. Rodzina Łubińskich utrzymywała, że został otruty przez Młodziejowskiego, co też przyjęło kilku historyków. E. Rostworowski zakwestionował tę opinię²⁵.

Wśród pozostawionych pism Łubińskiego dwa miały treść pamiętnikarską: „*Descriptio viae Romanae alias singularium omnium rerum, quae vidi in hac peregrinatione extraneorum nationum a 1724*”, oraz obszerny pamiętnik-diariusz, z którego Szymon Askenazy opublikował tylko streszczenie i niewielkie fragmenty: „*Z pamiętników prymasa ks. Władysława Aleksandra Łubińskiego*”²⁶ oraz „*Pamiętnik prymasa*” dotyczący lat 1734-1767²⁷.

Liczącym się pamiętnikarzem był Marcin Matuszewicz (1714-1773). Urodził się w Jelnej na Podlasiu jako syn Jerzego, starosty stoklińskiego. Uczył się u jezuitów w Drohiczynie, Brześciu Litewskim i w Warszawie. Po ukończeniu nauki został muszkietierem króla Augusta II-go. Podczas rozdwojonej elekcji po śmierci króla, stanął po stronie Stanisława Leszczyńskiego. W 1739 r. otrzymał pisarstwo grodzkie w Brześciu Litewskim, a w roku następnym został podstolim brzesko-litewskim. W wieku 42 lat ożenił się z Anną ze Szczytów, wdową po Chelchowskim, mieczniku kowieńskim i zamieszkał w Ratnie. Był klientem Sapiechów, Czartoryskich i Radziwiłłów w zależności od koniunktury. W 1748 r. oraz w 1767 r. był wybierany na posła na sejm. W 1752 r. został stolnikiem brzeskim, w 1765 – sędzią ziemskim brzeskim, w 1767 – sekretarzem generalnym Konfederacji Radomskiej, a w 1768 r. otrzymał brzesko-litewską kasztelanię. Wielokrotnie bywał wybierany na deputata Trybunału Litewskiego. Brał też udział – bliżej nieznaną – w Konfederacji Barskiej. W swej spuściźnie literackiej pozostawił „*Diariusz życia mego, ile pamiętać mogę. Dla wiadomości potomkom moim spisany oraz dla przestroóg, czego wystrzegać, a co do naśladowania jest pożyteczne*”, wydany przez Adolfa Pawińskiego pt.: „*Pamiętniki Marcina Matuszewicza kasztelana brzeskiego 1714-1765*”²⁸.

Znanym pamiętnikarzem interesującego nas okresu był również Adam Moszczeński (1742-1823). Urodził się on w Wielkopolsce jako syn Bolesława, łowczego kaliskiego i Marianny Bronikowskiej. Do 1763 r. kształcił się w kolegium jezuitów w Poznaniu. Jako młodzieniec zaciągnął się do wojska pruskiego i służył w Berlinie w pułku fizylierów księcia Franciszka Fryderyka Braunschweig, gdzie doszedł

²⁵ Zob. E. Rostworowski: *Łubiński Władysław* W: Pol. Słow. Biogr. R.18:1973, s. 505-511.

²⁶ Ateneum. T.1:1895, s.457-458, T.2:1895, s.51-83.

²⁷ J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy*. T. 5. Gniezno 1892, s. 1-69

²⁸ R.1-4, Warszawa 1876; zob. Z. Zielińska: *Matuszewicz Marcin*. W: Pol. Słow. Biogr. T.20:1975, s.222-224; Nowy Korbut, I.5. s.306-307.

do stopnia majora. Wraz z wybuchem walk Konfederacji Barskiej przyłączył się do niej. Po jej upadku, zbliżył się do Stanisława Szczęsnego Potockiego, największego magnata na Rusi i jednego z głównych grabarzy niepodległej Polski. W 1776 r. został mianowany szambelanem królewskim. Przy poparciu Potockiego, wielokrotnie był wybierany posłem na sejmy: w 1780, 1784, 1786, 1788/91 r. Potocki wyniósł go też na stanowisko pułkownika 14 pułku pieszego imienia Potockich. Około 1785 r., został chorążym winnickim, a potem chorążym braclawskim. Otrzymał też order św. Stanisława. Podczas Konfederacji Targowickiej był jej generalnym konsyliarzem, następnie marszałkiem w woj. braclawskim i pułkownikiem konfederackiego pułku pieszego imienia Konfederacji Wolnych. Po trzecim rozbiórce Polski zarządzał majątkiem Potockiego. Od Rosji otrzymał tytuł generała wojsk rosyjskich. Zmarł w swym majątku w Ryzawce koło Humania. Szczególnie cennym wydaje się być jego „*Pamiętnik do historii polskiej w ostatnich latach panowania Augusta III-go i pierwszych Stanisława Poniatowskiego*”. Ogłaszany we fragmentach w latach 1838-1846, doczekał się wydania w całości przez W. Broel Platę w Poznaniu w 1858 r. Kolejne wydania ukazały się: w Poznaniu – 1867 r., w Krakowie – 1888 r. oraz w Warszawie – 1905r. ze wstępem M. Mościckiego²⁹.

Do naszych czasów zachował się rękopiśmienny pamiętnik pt.: „*Echo na świat wydane czyli procedura podróży i życia mego awantur na cześć i chwałę P. Bogu w Trójcy Jedynemu i Najświętszej Matce Chrystusa Pana mego i wszystkim świętym ...*”, napisany przez Salomeę 1-voto Halpirową, 2-voto Pilsztynową³⁰. (1718, 1760); rękopis znajduje się w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie. Streszczenie tego pamiętnika ogłosił drukiem L. Glatman pt.: „*Doktorka medycyny i okulistka polska XVIII w. w Stambule. Szkic historyczny na podstawie nieznanego pamiętnika*”³¹. Będąc żoną Jakuba, Niemca i protestanta, wziętego lekarza w Stambule, zdobyła przy nim trochę wiadomości medycznych i zaczęła praktykować. Pobyt w Stambule skończył się tragicznie. Nienawidzący Halpira Żydzi spowodowali, że do przygotowywanego w aptece, według jego receptury, lekarstwa dla sułtana dodano trucizny. Halpir dostał się do więzienia. Halpirowa wyciągnęła go z więzienia dzięki wpływom, lecz wkrótce została przezeń porzucona. Powróciła do Polski. Tu ograbiona z kosztowności, zaczęła podróżować po Polsce, Austrii i Rosji, wykonując

²⁹ Zob. Nowy Korbut. T.5., s.353-354.

³⁰ B. Grosfeld: *Pichelsteinowa (Pilsztynowa) z Rusieckich Halpirowa Salomea Regina (1718-1769)*. W: Pol. Słow. Biogr. T.26:1981, s.30-32.

³¹ Przewodnik Naukowy i Literacki R.24:1896, s.856-861, 926-946; por. także: *Proceder podróży i życia mego awantur*. Kraków 1957, Wyd. R. Połlak.

praktykę lekarską. Zawarła powtórnie małżeństwo z niewolnikiem tureckim Pilsztynem. Jej pamiętniki dostarczają interesującej wiedzy na temat czasów, w jakich przyszło jej żyć. Robiła notatki, dbała o rzetelność informacji (powołuje się np. na informatorów hetmańskich – komendantów twierdz pogranicznych), starała się sprawdzać obiegowe opinie, polemizując z nimi, gdy okazywały się sprzeczne z jej doświadczeniami. Przekazała wiernie i dokładnie, choć bezkrytycznie, to, co było jej dostępne: zarówno cenne, szczegółowe informacje o wydarzeniach politycznych, których była świadkiem, jak i rozpowszechniane w kręgach dworskich legendy.

Jakub Franciszek Placzkiewicz, proboszcz w Swarzędzu, pozostawił pamiętnik, z którego dwa krótkie ustępy zostały wydane przez anonimowego wydawcę pt.: *„Dwa ustępy z notatek ks. Jakuba Franciszka Placzkiewicza proboszcza w Swarzędzu”*³².

Pisarzem politycznym i pamiętnikarzem był Antoni Michał Potocki (+ 1766), syn Aleksandra Jana, wojewody smoleńskiego, bratanek prymasa Teodora Potockiego. Przynależność do znanej rodziny Potockich ułatwiła mu wspinanie się po szczeblach kariery politycznej. W 1728 r. został podstolim litewskim, w 1732 r. – wojewodą bełzkim, w latach 1747-1754 był marszałkiem dworu królowej Marii Józefy, od 1754 r. – generałem lejtnantem wojsk koronnych. Wielki majątek ułatwił mu także wpływy u szlachty. Nie gardził pieniędzmi pruskimi. Realizując ślepo politykę Potockich, paraliżował poczynania reformatorskie Czartoryskich. Doprowadził do zerwania kilkunasu sejmów. Był wrogiem Familii, a także i Stanisława Augusta, jednocześnie był najbardziej gorliwym zwolennikiem Stanisława Leszczyńskiego, na rzecz którego prowadził propagandę w kraju i poza granicami. Oprócz *„Pamiętnika o powtórnej elekcji króla St. Leszczyńskiego”*, ogłoszonego drukiem przez Zygmunta Glogera³³, zostawił trzy memoriały polityczne.

Wielki ród Radziwiłłów wydał Ulryka Krzysztofa (1712-ok.1770) syna wojewody Mikołaja i Barbary Kieżgajłówny. Wykształcenie krajowe uzupełnił podróżami po Europie. Za poparcie Augusta III w czasie bezkrólewia otrzymał od niego w 1734 r. koniuszostwo litewskie, a od Katarzyny I Order Aleksandra Newskiego. W końcu zamieszkał w Tajkunach, zostając w 1747 r. regimenterem litewskim i posłem na sejm. Miał opinię człowieka wykształconego i o czytane-go. Znał biegle grecki, niemiecki, francuski, włoski. Zmarł około

³² Gazeta Codzienna. 1857 nr 84, 85.

³³ Niwa. R.21: 1892 z, 5,6.

³⁴ W. K o n o p c z y ń s k i: *„Feniks Samojedny”*. Z życia księcia Udalryka Radzi-willa.. Biblioteka Warszawska. R.71:4911, t. I, s.316-353, Nowy Korbut. T.6, cz.I, s.112-114.

1770 r. Kolejni pamiętnikarze to Anna, Seweryn i Waclaw Rzewuscy, wywodzący się z rodziny magnackiej. Najmniej wiadomo o Annie. Była córką Józefa Lubomirskiego i Teresy z Mniszców. W 1732 r. wyszła za mąż za Waclawa Rzewuskiego. Wśród pięciorga dzieci, był też Seweryn³⁵, o którym niżej. W latach 1758-1762 pisała „Pamiętnik”, wydany drukiem przez Leona Rzewuskiego w „*Kronice podhoreckiej*”³⁶.

Seweryn Rzewuski (1747-1811) był synem wspomnianej Anny i Waclawa. Urodził się w Podhorcach. Początkowe nauczanie pobierał u teatynów warszawskich, następnie pod opieką L. A. Caracciolo w Niemczech, Austrii, Włoszech, Francji i Holandii. Wróciwszy do kraju, został generałem majorem wojsk koronnych i starostą dołińskim. Na sejmie 1767 r. wystąpił przeciwko dysydemtom, za co został na rozkaz ambasadora rosyjskiego Repnina aresztowany i wraz z ojcem i biskupami Sołtykiem i Załuskim wywieziony do Kaługi. Powrócił w 1773 r. Po ojcu otrzymał w 1774 r. buławę polną kor. Związał się z opozycją antykrólewską i dążył do przywrócenia ustroju z czasów saskich i do odzyskania, a nawet powiększenia prerogatyw hetmańskich. Był przeciwnikiem wszelkich reform, a zwolennikiem złotej wolności. Nie podpisał Konstytucji 3-go Maja. Należał do twórców Konfederacji Targowickiej i był jednym z głównych jej filarów. Dla realizacji swych planów pertraktował z dworem wiedeńskim i rosyjskim. Wraz ze Szczęsnym Potockim prowadził rozmowy w Jassach z Potiomkinem. W czasie Powstania Kościuszkowskiego został zaocznie skazany na śmierć. Gorąco protestował przeciw drugiemu rozbiorowi Polski, gdy zawiodły jego plany uzyskania nieograniczonej władzy hetmańskiej. Na rozkaz ambasadora rosyjskiego Sieversa musiał wyjechać z Grodna do swych Podhorzec. Po upadku Polski wyjechał do Wiednia, gdzie zmarł w 1811 r.³⁷. Drukiem ogłosił szereg mów, memoriałów, listów, broszur o treści politycznej. Czasów Augusta III-go dotyczy „*Relacja o zerwanym sejmie przez Seweryna Rzewuskiego Generała majora do matki*” z 30 kwietnia 1761 r., wydana drukiem przez Leona Rzewuskiego w zbiorze pt.: „*Kronika podhorecka*”³⁸.

Waclaw Rzewuski (1706-1779), ojciec Seweryna, syn Stanisława hetmana pol. kor. i Ludwiki Kunickiej urodził się w Rozdole i kształcił się zapewne u pijarów w Warężu. Podróżował po Europie, z czego trzy lata spędził we Francji. Otrzymał szereg starostw, a w 1732 r. został polnym kor. Jako zwolennik króla Leszczyńskiego,

³⁵ K. Pułaski: *Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia, Ukrainy*. Brody 1911, s.186.

³⁶ Kraków 1860, s.157-209.

³⁷ Z. Ziełińska: *Rzewuski Seweryn*. W: Pol. Słow. Biogr. T.34:1992, s.138-151.

³⁸ Kraków 1860, s.145-157.

uznał po jego upadku Augusta III-go. W 1736 r. został wojewodą podolskim, w 1737 – marszałkiem trybunału koronnego w Lublinie, a w 1749 r. w Piotrkowie. W 1752 r. mianowano go hetmanem pol. kor., w 1767 – wojewodą krakowskim. Po śmierci Augusta III-go niechętnie uznał królem Stanisława Augusta. Z rozkazu ambasadora Repnina został zesłany do Kaługi. Z wygnania wrócił w 1773 r. i w rok później został hetmanem w. kor., a w 1778 – kasztelanem krakowskim. W swym pałacu w Podhorcach założył teatr i drukarnię. Został po nim nieopublikowany: „*Dziennik podróży po Polsce*” i „*Diariusz drogi z Lublina do Drezna*”, wydrukowany w „*Kronice podhoreckiej*”³⁹.

Niewiele można powiedzieć o autorze „*Diariusza podróży polskiej na sejm grodzieński roku pańskiego 1752 odbytej*” Wilhelmie Schlemüllerze. Dzieło to odkrył w Archiwum Królewieckim Wacław Gizbert Studnicki, a ks. J. Rosołowski przetłumaczył je z języka łacińskiego na polski⁴⁰. Z „*Diariusza*” wnosić można, iż autor był Niemcem z Saksonii, protestantem i pastorem.

Charakter pamiętnikarski posiada także list Wolskiego, o nieznanym imieniu, sekretarza pieczęci mniejszej, pisany z Drezna 30 grudnia 1845 r., do nieokreślonego adresata, donoszący o końcowej fazie austriackiej wojny sukcesyjnej. List ten, znaleziony w fascykułe akt klasztoru bożogrobców w Przeworsku pt.: „*Acta Ecclesiae praepositorialis parochialis et conventus Prevorscensis Ordinis Canoniorum Regularium Custodum SS. Sepulchri Christi Domini*”, ogłosił drukiem ks. J. Kluczycki⁴¹ pt.: „*Udział Rzeczypospolitej Polskiej w wojnie siedmioletniej za Fryderyka Augusta III*”.

Niestety, nic nie wiadomo o autorach sejmowych diariuszy. Przypuszczać jedynie należy, iż wywodzą się oni spośród posłów i arbitrow sejmowych.

* * *

Tak w ogólnym zarysie przedstawiają się sylwetki ludzi, po których pozostały pamiętniki z czasów panowania króla Augusta III-go. Dla większości pamiętnikarzy można było nakreślić mniej lub bardziej dokładne biografie, a niektórych dało się powiedzieć zaledwie parę szczegółów, a o autorach diariuszy sejmowych prawie nic.

Pamiętnikarze poruszali w swych pracach bardzo różne tematy.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ „*Diariusz*” W. Schlemüllera ukazał się w czasopiśmie „*Litwa i Rus*” T. 2:1912, z. 1, s. 1-27.

⁴¹ Biblioteka Nauk. Zakł. im. Ossolińskich. T. 10:1844, s. 180-191.

Historyka Kościoła w sposób szczególny będą interesowały te, które dotyczą spraw kościelnych. Możemy w nich znaleźć informacje związane z wypowiedziami i opiniami o duchowieństwie oraz ich wypowiedzi na temat zainteresowań sprawami religijno-kościelnymi.

LES MEMORALISTES DE L'EPOQUE SOUS LE REGNE D'AUGUSTE III DE SAXE

Résumé

Pour les historiens de l'Eglise l'une de la source des informations sur une époque recherchée sont les mémoires. La connaissance plus profonde de l'époque est possible entre autres au cours du rapprochement des silhouettes des auteurs des mémoires. Il est important de se rendre compte, d'un côté, que chaque mémoraliste s'intéressait à des problèmes différents, souvent de son milieu; c'est pourquoi il est avantageux de voir l'importance des éléments comme: l'origine de l'auteur, sa position, l'état de fortune, l'intelligence, les ambitions politiques etc., et de l'autre côté – les mémoires ont été écrits parfois tout simplement pour la nécessité d'écrire on sur commande de quelqu'un. A part cela mémoralistes n'ont pas toujours pensé aux futurs lecteurs. Pour ces raisons il semble juste que pour montrer la plénitude de l'image d'une époque il faut approcher aussi les silhouettes des auteurs des mémoires.